
ÚVOD DO DIGITÁLNÍCH HUMANITNÍCH VĚD?

Burdicková, Anne – Druckerová, Johana – Lulenfeld, Peter – Presner, Todd – Schnapp, Jeffrey. *Digital_Humanities*. Přel. David Vichnar. Praha: Academia 2019

RICHARD ZMĚLÍK

Kniha *Digital_Humanities*, kterou v letošním roce vydalo nakladatelství Academia, je prací čtyř humanitních vědců, kteří se rozhodli představit základní podobu nové humanitní disciplíny, jejíž pojmenování vtělili do názvu knihy. Jak autoři sami uvádí, nejedná se však o klasickou vědeckou monografii, ani o učebnici či příručku, ale o společně formulovaný text, jenž má jak erudovanému, tak nepoučenému čtenáři přiblížit základní oblasti digital humanities spolu s hypotetickými možnostmi a příklady praktického využití.

Očividnou snahou autorů je uvést novou vědní disciplínu v její vícerozměrné perspektivě, tedy spíše než jako soubor teoretických a metodologických postupů a paradigmat jako směr výzkumu, který reaguje na proměněnou situaci dnešní kultury, jež je mnohem více než kdykoli dříve ovlivněna digitálními technologiemi. V úvodu publikace autoři tuto situaci reflektují jako zásadní proměnu v kulturním paradigmatu, v rámci něhož je nahrazeno po mnohá staletí dominantní postavení konkrétního, individuálního textu (knihy) sítí heterogenních textů, jež jsou navíc přístupné široké oblasti zcela rozličných uživatelů. Současné možnosti sdílení, reprodukce a modifikace textů (a to nejen obsahové, ale i intermediální), které umožnila digitální média, proměnily přístup nejen k textům jako takovým, ale způsobily změnu v chápání jak na straně jejich produktorů, tak recipientů. Autoři si potom uvědomují, že s těmito výraznými posuny v (nejen) textové kultuře dochází pro humanitní badatele k formulování nových výzkumných otázek a také metod zkoumání úzce propojených s digitálním prostředím.

Kniha je rozdělena do čtyř částí, z nichž první pojednává o přechodu mezi „klasickými“ a digitálními humanitními vědami. Jak ale bylo poznamenáno, nejedná se o standardní vědecký výklad. Text je jakýmsi konglomerátem ideových proklamací manifestační povahy a rámcové rekapitulace historie textové, předdigitální kultury. Snahou takové strategie je poskytnout základ pro ideové vymezení digital humanities. Tato strategie je příznačná i pro ostatní kapitoly, z nichž druhá je zaměřena na metodologické aspekty, třetí na společenský kontext této disciplíny a čtvrtá představuje praktické aspekty potenciálních výzkumů.

Pokud bychom očekávali detailnější vhled do konkrétních metod digital humanities, například pojednání o způsobech kvantitativní či statistické analýzy textů nebo o možnostech digitálního zpracování jazyka NLP (natural language processing) či o možnostech a úrovních anotování textů a jejich dalšího zpracování nebo postupů při vytváření speciálních kartografických map zaměřených na rozličné soubory kulturního prostoru (literatura, historie, architektura, příběhy atd.), potom tato kniha takové detailnější informace nepřináší. To je na jednu stranu samozřejmě výhodou, neboť formální složitost této problematiky by mohla odradit nejednoho potenciálního zájemce o nově se etabloující disciplínu. Na straně druhé je otázkou, do jaké míry bude badatel, jenž se dosud s takovými metodami nesetkal, schopen si představit například výhody a potenciál kvantitativního zpracování velkého objemu dat, ať již se jedná o textové, zvukové nebo obrazové korpusy. V tomto ohledu je mnohem explikativnější publikace Franca Morrettiho *Grafy, mapy stromy* (česky 2014), která srozumitelným způsobem demonstruje jak způsoby využití kvantitativních a digitálních metod analýzy literárních textů, tak trojí možnost jejich empirického modelování.

Kniha *Digital Humanities* ovšem usiluje o něco jiného; jde tu spíše o snahu zasadit novu disciplínu do obecně ideového a praktického rámce humanitně vědního výzkumu než o detailní představení jednotlivých metodologických postupů. Je potřeba uznat, že takovýto cíl by byl zřejmě obtížně proveditelný, neboť každý projekt z oblasti digital humanities je svým způsobem jedinečný v tom, jak s digitálními technologiemi zachází a jakým způsobem je pro výzkum využívá. Jiný potenciál mají kupříkladu digitální

archivy pro historiky a knihovníky, jiný nabízí digitální korpusy lingvistům a literárním vědcům a jiný význam mají digitální nástroje zobrazování ku příkladu pro archeology či metody mapování literárních topografií. Přesto by bylo možné představit základní parametry takového výzkumu v rámci některých humanitních disciplín, jež aktivně digitální nástroje používají, což znamená, že se jejich vlivem modifikují nejen výzkumné metody, ale i otázky a odpovědi. To ovšem souvisí s celkovou koncepcí knihy a není možná úplně spravedlivé tuto skutečnost autorům vytýkat.

Ačkoli jsou v knize pasáže, které díky své kondenzovanosti mohou znesnadňovat porozumění nezainteresovaným čtenářům, což se týká i řady pojmů a termínů, jež se primárně pojí k digitálním technologiím a prostředí programování, je třeba ocenit to, že autoři upozorňují na zcela klíčové problémy, jež se s digital humanities pojí a jež stále mohou vyvolávat nedorozumění. Zde zmíním jen některé z nich. První je samotné vymezení digitálních humanitních věd. Autoři je chápou jako tu z oblastí humanitních věd, jež se obecně zaměřují na kulturní a sociální kontextualizaci člověka v digitálním prostředí globálních technologických sítí. Odtud přirozeně vyplývají mnohá témata, o kterých je v knize pojednáno. Jen namátkou jmenuji otázku spoluautorství, duševního vlastnictví, široké sdílení kulturních fenoménů, sdílené produkce textů a multimediálních obsahů, iterativní způsoby recepce, ale také modely chování v digitálním prostředí, podoby komunikace či otázky zaměřené na nové formy univerzitního vzdělání, kdy je na místo dnešního typu navržen typ nový vycházející z principů sdílení vědění, modelů virtuálních realit a na ní založené intelektuální kreativitě a osvojování si vědomostí. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry je možné takový model realizovat v praxi, na druhé straně jiný požadavek, aby se humanitní vědy staly otevřenými uzly vědění a bádání, které pronikají za hranice kamenných univerzit do veřejného prostoru, se myslím již dnes daří realizovat. Naopak za digitální humanitní vědy autoři nepovažují takové postupy práce, které pouze využívají digitální technologie, aby jejich pomocí řešily standardní otázky a úkoly.

Druhým podstatným aspektem, o kterém je v knize rámcově pojednáno, který ovšem patří k základním kritériím digitálně humanitního výzkumu,

je budování digitálních databází a způsoby modelování. Autoři si jasně uvědomují, že strategie budování databází sama o sobě předjímá výsledky výzkumu, a proto upozorňují na obezřetnost již při tomto prvopočátečním kroku každého z projektů, který bude z takovýchto databází vycházet. Modelování či mapování potom chápou jako pomocný argument v humanitním výzkumu, který ovšem nemusí být zdaleka jen ilustrační povahy, ale naopak má potenciál se aktivně zapojit do výzkumného procesu tím, že vybízí k řadě inovačních způsobů formulace a řešení daného problému. Toto je rovněž podstatná skutečnost, jež modifikuje způsob zapojení a kooperace technologických platforem v humanitním výzkumu.

Velmi úzce s tím souvisí rovněž interpretace digitálně osvojených a analyzovaných dat. Autoři poukazují nejen na zdánlivý rozpor mezi metodami *close reading* a *distant reading*, ale upozorňují na zásadní skutečnost, že každá interpretace digitálních modelů se musí funkčně propojit s dosavadní tradicí humanitního bádání.

Kniha samozřejmě nabízí celou řadu dalších témat, jež pro humanitní vědy vyplývají z proměněného kulturního paradigmatu, ke kterému došlo přechodem od analogového typu kultury k digitálnímu, od jednosměrného a hierarchicky uspořádaného kulturního prostoru a vědění ke globalizovanému a široce sdílenému typu. Oba pojmy (analogový a digitální) jsou v celé publikaci jakýmsi leitmotivem, ze kterého se odvíjí dílčí témata.

Autoři se v knize *Digital Humanities* snaží uchopit a postihnout mnohé z oblasti digital humanities, což je na jednu stranu jistě záslužné, na straně druhé tím může vzniknout nebezpečí nesrozumitelnosti způsobené různorodostí témat a místy kondenzovaným výkladem. To je rovněž jedním z úskalí této publikace, která osciluje mezi vědeckým diskurzem a mnohdy stručným návodem místy až manifestační povahy. Autoři sice v úvodu konstatují, že nepíší vědeckou monografii v tradičním slova smyslu (viz výše), nicméně celková povaha publikace se pohybuje mezi různými diskurzivními rovinami, odborným pojednáním, manuálem, manifestací, hypotetickými a místy téměř vizionářskými formulacemi. Jako problematické spatřuji rovněž vymezení humanitních věd (v překladu se uvádí jako *vědy o člověku*, což nepovažuji za

šťastné), které v projektu digital humanities tak, jak jej představují autoři publikace, vypadají spíše než jako vědní disciplína jako jakýsi „nový humanismus“, v rámci něž se mimo jiné stírají rozdíly mezi vědeckým a laickým (viz pojem vědec-občan). V části věnované projektovým návrhům se jedná rovněž o fiktivní kazuistiku, nikoli o konkrétní příklady. Je rovněž otázkou, nakolik bude pro čtenáře neorientujícího se dosud v problematice digital humanities srozumitelná úvodní změň pojmů (text-mining, mash-up, verzování, kompozitní analýza, mapping, mark-up, TEI, NLP, prototypování apod.). Domnívám se, že pro české publikum by bylo vhodné představit digital humanities na řadě zcela konkrétních příkladů a výsledků stávajícího výzkumu, ať už by se jednalo o problémy spojené s poezií, prózou či textovou kritikou. Současná situace v českém prostředí má k tomu jistě co nabídnout.

Knihu *Digital Humanities* nicméně pokládám za zajímavý a užitečný počín, který se i přes řadu koncepčních nedostatků dotýká zásadních otázek, jež se objevují v souvislosti s problematikou této stále ještě se konstituující vědní disciplíny.